

รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน
ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา
MODEL FOR PROMOTING THE CONSERVATION OF LOCAL PLANT SPECIES OF
THE PGA K'NYAU PEOPLE IN THE THAI-BURMA BORDER, MAE HONGSON
PROVINCE ACCORDING TO THE KING'S PHILOSOPHY

ธีรvara ไหวดี^{1,*} และ เสฏฐพร เสททะยะ²
Teevara Waidee^{1,*} and Setthaphorn Setthaya²

(Received: June 23, 2025; Revised: July 30, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา โดยรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบลูกโซ่

ผลการวิจัยพบว่า

1) ข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ชาวบ้านนำมาบริโภคด้วยวิธีการเฉพาะแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถแยกประเภทของพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ได้ 6 กลุ่ม คือ กลุ่มรากและหัว กลุ่มลำต้น กลุ่มใบและยอด กลุ่มดอก และกลุ่มฝักและผล สามารถแยกได้เป็นประเภทไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อยหรือไม้เถา นอกจากนั้น ยังสามารถจำแนกตามแหล่งที่อยู่ คือ พืชตามไร่สวน ทุ่งนา พืชตามหนองน้ำ ฝักริมน้ำ สวนครัว ริมรั้วและพืชผักในป่า โดยประโยชน์ที่ได้จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นอยู่ 2 แบบ คือ พืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ใช้เพื่อสำหรับประกอบอาหาร และพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ใช้เพื่อสำหรับเป็นยารักษาโรค

2) รูปแบบการใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนั้นมีความสอดคล้องกับองค์ความรู้สากลที่ยึดหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ประกอบไปด้วย หลักการเข้าใจ คือ การสร้างให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐานด้วยการศึกษาข้อมูลทุกมิติของชุมชน และรวบรวมองค์ความรู้ของโครงการพระราชดำริจากการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืช การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

¹ หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

¹ Bachelor of Business Administration Program in Management, Mae Hong Son College, Chiang Mai Rajabhat University

² หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

² Bachelor of Business Administration Program in Management, Mae Hong Son College, Chiang Mai Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail: aircatchoo@gmail.com

คำสำคัญ: การอนุรักษ์พันธุ์พืช, ชาวปาเกอญอ, หลักศาสตร์พระราชา

Abstract

This research aimed to explore and study the model for promoting the conservation of indigenous plant species by the Pga K'nyau ethnic group in the Thai - Myanmar border area of Mae Hong Son Province, using the principles of Sufficiency Economy and the King's Philosophy as the conceptual framework. The study employed a qualitative methodology, using in - depth interviews as the primary data collection tool. Key informants were five community leaders and local residents of the Pga K'nyau group living in the border area of Mueang Mae Hong Son District, Mae Hong Son Province. The participants were selected using the snowball sampling technique.

The research results were found as follows;

1) Indigenous plants used by the Pga K'nyau people for daily consumption were categorized based on traditional and localized knowledge. These plants could be grouped into six categories: roots and tubers, stems, leaves and shoots, flowers, pods and fruits. They included various types such as trees, shrubs, herbs, and vines. Moreover, the plants could be classified by habitat, including farms, rice fields, wetlands, riverbanks, home gardens, fence lines, and forest areas.

2) The benefits of these indigenous plants were divided into two main usages: one for food preparation and the other for traditional medicine. The study found that the conservation practices of the Pga K'nyau are aligned with global indigenous knowledge systems and development concepts based on the King's Philosophy. This included the principles of "understanding," which emphasizes developing a comprehensive understanding of the community's context and compiling local knowledge, especially that derived from royal development projects, to support sustainable plant conservation and promote self - reliant living in accordance with the Sufficiency Economy Philosophy.

Keywords: Plant Conservation, Pga K'nyau People, The King's Philosophy

บทนำ

ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือที่มีชุมชนชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ซึ่งมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น (กรมป่าไม้, 2565) ในด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพของชุมชนบนพื้นที่สูง หน่วยงานภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยเฉพาะพืชผักพื้นบ้านที่มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะอาหาร ยารักษาโรค และทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกรอบกิจกรรมของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช (อพ.สธ.) ที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์กรรมพืชอย่างยั่งยืน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ (องค์การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช (อพ.สธ.), 2564) อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการพัฒนาและสร้างแหล่งเรียนรู้บนพื้นที่สูงนั้นยังคงพบปัญหาสำคัญ คือ การขาดระบบข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เป็นปัจจุบันและครอบคลุม รวมถึงความเสี่ยงจากการสูญหายของภูมิปัญญาชาวบ้านเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ (อภิชาติ ดวงธิดา และคณะ, 2563) ทำให้เกิดความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมาจัดระบบ และพัฒนาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปกาเกอญอในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น สนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น และส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารและสุขภาพของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปกาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา

การทบทวนวรรณกรรม

อภิชาติ ดวงธิดา และคณะ (2563) ศึกษาในเรื่องของศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ พบว่า บริบทขององค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ ต่อเรื่องศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดจากการสร้าง ภาวศึเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนแบบองค์รวม การเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของ องค์กรชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบองค์รวมทุกมิติ การจัดการความรู้และศึกษา ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในส่วนของปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรค คือ ขาดการสนับสนุนในด้านการ จัดการความรู้และการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ต้องยึดติดกับตำรา ขาดการสนับสนุนในด้านระบบ ฐานข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี ขาดการสนับสนุนในด้านระบบความสัมพันธ์และความเอื้ออาทร ขาดความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน รู้รักสามัคคี และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และได้แนวทางการพัฒนาเรื่องศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน คือ การปรับปรุงฟื้นฟู สภาพแวดล้อมให้

เหมาะสม การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง การดำรงอยู่อย่างมีความสุข มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ความพอเพียง การพึ่งตนเอง และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้

จามรี พระสุนีล (2562) ศึกษาเรื่อง ย้อนรอยพระบาทที่ยาตรา เรียนรู้สู่ศาสตร์พระราชา พบว่า ศาสตร์พระราชาหมายถึงหลักคิด พระราชดำริพระราชดำรัสและพระราชกรณียกิจ โดยน้อมนำหลักการต่าง ๆ มาพัฒนาตนเองและปฏิบัติ โดยเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนสมาชิก การพึ่งตนเองและการถ่ายทอดองค์ความรู้ศาสตร์พระราชา สู่ลูกหลานและชุมชน สามารถสรุปได้ว่าการเรียนรู้ สู่ศาสตร์พระราชาของชุมชนพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย ด้านการพัฒนาคน ด้านการพัฒนา และบริหาร และด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยเริ่มจากหลักการ เข้าใจ เข้าถึงพัฒนา

สุขสันต์ ทศนละวาด และคณะ (2560) ศึกษาเรื่อง โครงการการเรียนรู้แบบ บูรณาการบนฐานชีวิตชุมชนปาเกอญอบ้านแม่เหว่ย ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก พบว่า ภูมิปัญญาการพึ่งพาและจัดการตนเองของชุมชนปาเกอญอ บ้านแม่เหว่ยนั้น คนในชุมชนยังมีการรักษา สืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี ซึ่งนำไปสู่การจัดการชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กร สหประชาชาติ (UN) ในด้านนิเวศวิทยา สำหรับการสร้างการเรียนรู้แบบบูรณาการบนฐานชีวิตชุมชนปาเกอญอ บ้านแม่เหว่ย ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก นั้น คนในชุมชน ประกอบไปด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนชาวบ้าน ครู และนักเรียน ได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นได้ข้อสรุป คือ การจัดทำหลักสูตรการบูรณาการจัดการเรียนการสอนบนฐานชีวิตชุมชนปาเกอญอ จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ เขตรักษาพันธุ์ปลา การจักสาน การทอผ้า และประวัติศาสตร์ชุมชน โดยนำไปบูรณาการเข้ากับหลักสูตรแกนกลาง ประกอบด้วย วิชาสังคม วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาภาษาไทยและการงานอาชีพ จากงานวิจัยของสุขสันต์ ทศนละวาด และคณะ สะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนปาเกอญอ บ้านแม่เหว่ยต้องการใช้ข้อมูลในด้านต่าง ๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการและจัดทำหลักสูตร การเรียนรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เพื่อให้เยาวชนไม่หลงลืมรากเหง้าความเป็นตัวตนของ กลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง

วัชร ศรีเมืองมูล และคณะ (2560) ศึกษาเรื่อง การใช้วัฒนธรรมกะเหรี่ยงในการต่อรองกับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ พบว่า ชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวเพื่อเป็นการต่อรองกับหน่วยงานรัฐผ่านกลไกการนำวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้และการเตรียมประกาศพื้นที่เขต วัฒนธรรมพิเศษ ตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ว่าด้วยแผนนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง โดยมีเครื่องมือหลักอยู่ 3 ประการที่นำมาใช้ในการต่อรอง คือ 1) วัฒนธรรมกะเหรี่ยงที่แสดงถึงความเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติ 2) ประโยชน์ของการทำไร่หมุนเวียน และ 3) การดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

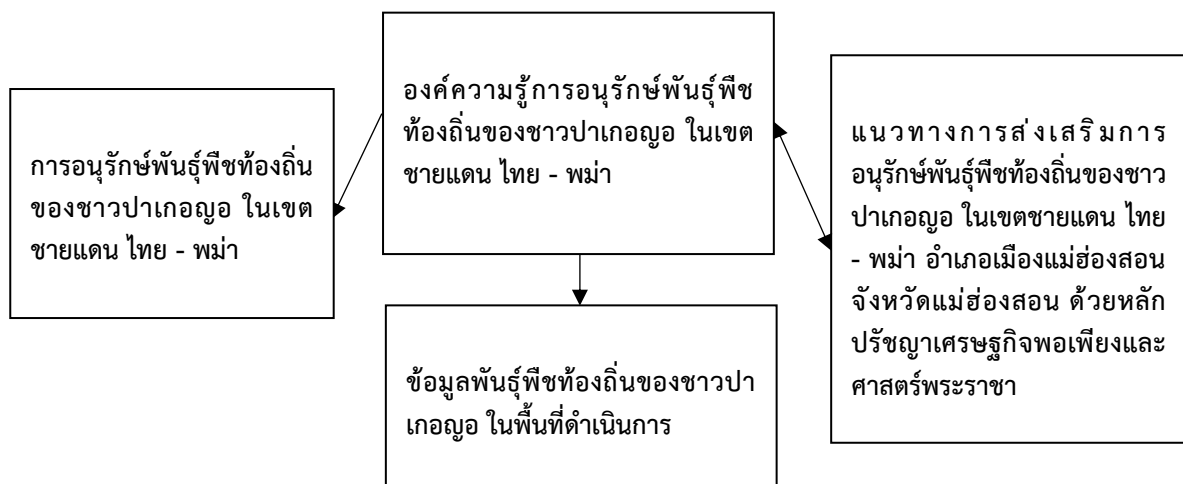
ญาณนันท์ งามศิริ และกาญจนา ธนนพคุณ (2557) ศึกษาเรื่อง ความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านใน อำเภอศรีมามาศ จังหวัดสุโขทัย โดยสำรวจชนิด พืชผักพื้นบ้านในช่วงเดือนกรกฎาคมถึง ธันวาคม ของปี พ.ศ. 2556 โดยทำการเก็บรวบรวมตัวอย่างและสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์ของพืชจากผู้ใช้ประโยชน์พืชผักพื้นบ้าน จำนวน 390 คน จากแหล่งที่ชาวบ้านนำพืชผักมาจำหน่ายในตลาดชุมชนของอำเภอ ได้แก่ ตลาดชุมชนวัด วาลุการาม ตำบลโตนด ตลาดชุมชนวัดสามพวง ตำบลสามพวง ตลาดชุมชนวัดดุสิตดาราม ตำบลทุ่งหลวง และตลาดชุมชนวัดนา เจริญศรี ตำบลนาเจริญ พบผักพื้นบ้าน

จำนวน 114 ตัวอย่าง จำแนกได้ 52 วงศ์ 86 สกุล 106 ชนิด และพบว่าส่วนใบ/ยอด เป็น ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุดรองลงมาคือ ผล/เมล็ด ดอก ลำต้น และราก ตามลำดับ การรับประทานส่วนใหญ่มาปรุงสุก ด้วยการต้ม ผัด นึ่ง ทอด เช่น แคบ้าน ผักบุ้ง ผักหวาน ผักหวานบ้าน กระเพราต้น ตำลึง ฟักทอง ถั่วฝักยาว มะกรูด โสนกินดอก และ พืช เป็นต้น ด้วยการต้ม ลวก ย่าง เช่น เพกา รองลงมาคือการรับประทานสด เช่น ผักสาบ สมอไทย และ มะขามป้อม พืชผักพื้นบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์เก็บมาจากบริเวณแหล่งที่อยู่อาศัยมากที่สุด รองลงมา พืชนา/รอบหมู่บ้าน ป่าใกล้เคียง หนอง/ริมคลอง ตามลำดับ การศึกษารังนี้สามารถเป็นข้อมูลพื้นฐานด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เพื่อสนับสนุนการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์พืชผักพื้นบ้านในอำเภอศรีมอห้อยอย่างยั่งยืน

รัฐศาสตร์ สร้อยมาด (2556) ศึกษาเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมการผลิต ด้านการเกษตรของชาวปาเกอญอ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการวิจัยพบว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมการผลิตด้านการเกษตรของชาวปาเกอญอ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น มีการปรับตัวด้านทุนทางสังคม การปรับตัวด้านคุณค่า การปรับตัวด้านอำนาจ และการปรับตัวด้านการผลิต สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวทาง วัฒนธรรมการผลิตด้านการเกษตรของชาวปาเกอญอ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น แบ่งออกได้เป็นปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิโนเวศ ปัจจัยการเข้าสู่ระบบ ทุนนิยมของชุมชน และปัจจัยด้านผู้นำชุมชน ในส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านอคติทางชาติพันธุ์ และปัจจัยด้านอุทยานแห่งชาติแม่สุรินทร์

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ได้กำหนดคุณสมบัติ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยการขอคำแนะนำ และการเสนอบุคคลอ้างอิงจากผู้ให้สัมภาษณ์

ในการแนะนำ ผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไป เมื่อสิ้นสุดการสัมภาษณ์คนแรกแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ ข้อมูล เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจเลือกเก็บข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไป โดยได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวนทั้งสิ้น 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยเริ่มจากการวางแผนนำข้อมูลทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาเพื่อสร้างคำถาม นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย และพัฒนาเป็นแนวคำถามเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) ที่ใช้กระบวนการบันทึกการสังเกตควบคุมไปกับขั้นตอนการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยในการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ในขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างข้อสรุปด้านการใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ที่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีประสบการณ์เชิงปรากฏการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับองค์ความรู้ ทักษะ การใช้ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา

ในส่วนของการกระบวนการ งานวิจัยได้ดำเนินการภายใต้พื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ โดยเริ่มจากการประสานงานกับผู้ให้ข้อมูล และดำเนินการสัมภาษณ์ จากนั้นนัดหมายเพื่อสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ซึ่งดำเนินการสัมภาษณ์และถอดบทเรียนการดำเนินชีวิต ให้ได้รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา จากนั้นนำข้อมูลมาประมวลแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างข้อสรุปเชื่อมโยงผลการวิจัยตามกรอบวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยโดยการสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา พบว่า ในอดีตชาวปาเกอญอได้ทำการเกษตรเพียงเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ได้แก่ การปลูกข้าวไร่เป็นหลัก และการทำนาขั้นบันไดตามหุบเขาโดยไม่มีการปลูกเพื่อค้าขายแต่อย่างใด แต่ในปัจจุบันชาวปาเกอญอ เริ่มรู้จักการปลูกพืชเพื่อขายกันมากขึ้น เช่น พริกกะเหรี่ยง กระเทียม หอมแดง ข้าวโพด มะเขือเทศ มันฝรั่ง พืชผักและผลไม้ ชาวปาเกอญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รู้จักการใช้พื้นที่ทำกินแบบอนุรักษ์โดยวิธีการทำไร่หมุนเวียน กล่าวคือหลังจากการเพาะปลูก มีการพักดินในพื้นที่เพาะปลูกเดิมทิ้งไว้ประมาณ 3 - 5 ปี ก็จะกลับไปทำใหม่วนเวียนกันเช่นนี้ตลอดไปเพื่อป้องกันการสูญเสียของหน้าดินที่จะทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ จึงนับว่าชาวปาเกอญอไม่นิยมย้ายถิ่นฐานด้วยเหตุผลดังกล่าว นอกจากนี้ชาวปาเกอญอมีชำนาญในการหาของป่าขายเป็นรายได้อีกด้วย

ข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ชาวบ้านนำมาบริโภคด้วยวิธีการเฉพาะแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถแยกประเภทของพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ได้ 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มรากและหัว ได้แก่ รากกระชาย ข่า บูลาย เป็นต้น

2. กลุ่มลำต้น ได้แก่ เทโสะเหาะเมาะ เทอะเวเมาะ เป็นต้น
3. กลุ่มใบและยอด ได้แก่ พอปว่า โครเหาะ โพวีเหาะ อีเภา เหนาะกอลาซู เป็นต้น
4. กลุ่มดอก ได้แก่ กระเจี๊ยบแดงแห้ง เป็นต้น
5. กลุ่มฝักและผล ได้แก่ เพกา มะเขือ เป็นต้น

หากจำแนกตามลักษณะของพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนั้น สามารถแยกได้เป็นประเภทไม่ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อยหรือไม้เถา นอกจากนั้น ยังสามารถจำแนกตามแหล่งที่อยู่ คือ พืชตามไร่ สวน ทุ่งนา พืชตามหนองน้ำ ฝักริมน้ำ สวนครัว ริมรั้วและพืชผักในป่า

หากกล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอน ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นอยู่ 2 แบบ ดังนี้

1. พืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนที่ใช้เพื่อสำหรับประกอบอาหาร โดยชาวบ้านนำมาประกอบอาหารโดยตรง แปรรูปอาหาร หรือใช้เป็นอาหารสัตว์เลี้ยง
2. พืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนที่ใช้เพื่อสำหรับเป็นยารักษาโรค โดยชาวบ้านนำมาเป็นยารักษาโรคโดยตรงหรือใช้ผสมกับพืชอื่น ๆ

จากผลวิจัยสามารถสร้างรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสร้างแนวทางรูปแบบเกษตรภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Sustainable Indigenous Agroforestry Model) ภายใต้หลักสูตรพระราชชา ในเรื่องการเข้าใจ การเข้าถึง และการพัฒนา ดังนี้

1. เข้าใจ (Understanding) ศึกษาพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์พืชพื้นบ้าน 6 กลุ่มและการใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ และการเรียนรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญา เช่น การทำไร่หมุนเวียน การใช้พืชสมุนไพร การเพาะปลูกเพื่อยังชีพ
2. เข้าถึง (Accessing) การพัฒนาศูนย์เรียนรู้พันธุ์พืชชุมชน สร้างคลังความรู้ท้องถิ่นสำหรับการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่
3. พัฒนา (Developing) การพัฒนาแปลงเกษตรตามแนววนเกษตร (Agroforestry) โดยส่งเสริมการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เช่น พืชอาหาร สมุนไพร และไม้ใช้สอย พร้อมส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงแบบหมุนเวียนโดยใช้แนวทางปลูก พักดิน เก็บของป่า และฟื้นฟูดิน อย่างหมุนเวียน 3 - 5 ปี

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนในเขตชายแดนไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าชาวปาเกอญอนมีแนวทางการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชพื้นบ้านที่สัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยใช้พืชเป็นทั้งอาหารและยาสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดลนภัส กันทะลี (2558) และสาปินะห์ (2547) ที่พบว่าชาวบ้านมีการบริโภคพืชผักท้องถิ่นทั้งในรูปแบบดิบและสุก เช่น ต้ม ลวก ย่าง หรือรับประทานสด โดยเฉพาะพืชประเภทผล ใบ และยอด เช่น เพกา กระถิน แค ขี้เหล็ก และผักหวาน ซึ่งนำมาเป็นเครื่องเคียง หรือใช้ปรุงอาหารได้หลากหลายเมนู การใช้ประโยชน์พืชพื้นบ้านยังรวมถึงการนำมาใช้เป็นยารักษาโรค เช่น สมุนไพรจากราก ลำต้น หรือใบ โดยชาวปาเกอญอนอาศัยความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลือกใช้พืชตามลักษณะของอาการเจ็บป่วยที่ไม่รุนแรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ สนั่น กันเงิน (2550) ที่เน้นบทบาทของวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิ

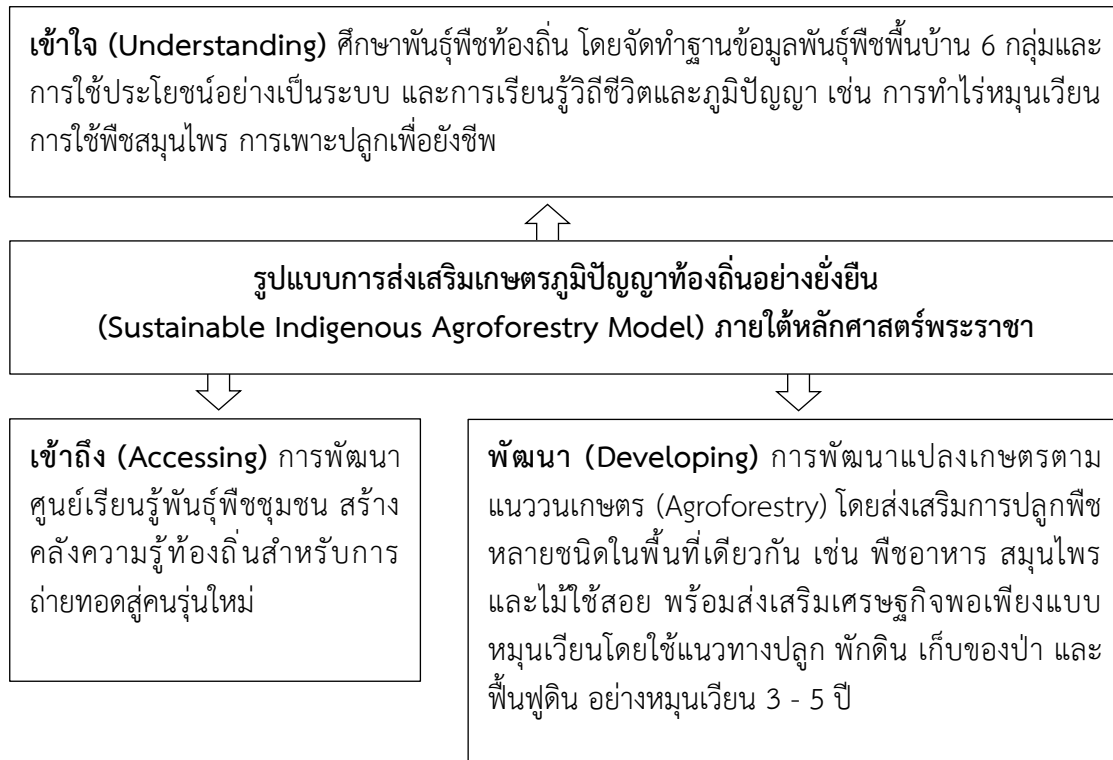
ปัญญาในการใช้พืชผักพื้นบ้านในการรักษาและส่งเสริมสุขภาพ นอกจากนี้ การใช้และอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นยังสัมพันธ์กับหลัก “ศาสตร์พระราชา” ที่มุ่งเน้นการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ดังที่ อภิชาติ ดวงธิดาร และคณะ (2563) ระบุว่า การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควรดำเนินไปโดยการพึ่งพาตนเอง การจัดการความรู้ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารจัดการของชาวปาเกอญอที่เน้นการอนุรักษ์ดินและป่าโดยการทำไร่หมุนเวียนและการปลูกพืชตามฤดูกาล การส่งเสริมให้เกิดความตระหนักในการใช้และอนุรักษ์พืชพื้นบ้าน จึงควรดำเนินการควบคู่กับการส่งเสริมความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ดังที่ วิสาखा รามสมภพ (2546) และจามรี พระสุนิต (2562) ได้เสนอแนวทางให้ชุมชนมีการสืบสานองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าพืชพื้นบ้าน ทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อีกทั้งยังสอดคล้องในเรื่องของการทำระบบไร่หมุนเวียน ผลงานวิจัยของ วชิระ ศรีเมืองมูล และคณะ (2560) ที่ชี้ให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงรวมถึงชาวปาเกอญอสามารถใช้วัฒนธรรมชุมชน เช่น การเคารพธรรมชาติ และระบบไร่หมุนเวียน เป็นเครื่องมือในการเจรจาและแสดงให้ถึงการอยู่ร่วมกับป่าอย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ ญาณนันท์ งามศิริ และกาญจนา ธนพคุณ (2557) ที่ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่าการเก็บพืชจากพื้นที่ป่า หุบเขา และบริเวณรอบบ้านเป็นวิถีปฏิบัติหลักที่ชุมชนใช้ในการยังชีพ และการใช้พืชในรูปแบบการปรุงอาหารที่หลากหลายยิ่งสะท้อนถึงความรู้และวัฒนธรรมทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านที่ลึกซึ้ง รัฐศาสตร์ สร้อยมาด (2556) ชี้ให้เห็นว่าชาวปาเกอญอมีการปรับตัวเชิงวัฒนธรรมในการผลิตด้านการเกษตร โดยอาศัยทุนทางสังคมและภูมิโนเวศในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม รวมถึงการเผชิญหน้ากับอิทธิพลภายนอก เช่น การรุกคืบของระบบทุนนิยมและอุทยานแห่งชาติ ซึ่งล้วนแต่มีผลต่อรูปแบบการใช้และอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป การใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในพื้นที่ชายแดนแม่ฮ่องสอนเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา ประกอบไปด้วยรูปแบบการทำการเกษตรเดิมโดยการทำนาเป็นเพื่อใช้ในการบริโภคเป็นหลัก และรูปแบบ การทำการเกษตรใหม่ โดยทำนาและปลูกพืชเพื่อการบริโภคค้าขาย มีกระบวนการอนุรักษ์ ทำไร่หมุนเวียน ปักดินเพื่อป้องกันการสูญเสียคุณภาพของดิน การจำแนกพันธุ์พืชท้องถิ่นพันธุ์พืชท้องถิ่นเป็น 6 กลุ่ม ตาม ส่วนของพืชที่ใช้ ได้แก่ รากและหัว, ลำต้น, ใบและยอด, ดอก, ฝักและผล และแยกได้ตามลักษณะพืช (ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย) และใช้ประโยชน์ในรูปแบบอาหารสด แปรรูป อาหารสัตว์และใช้เป็น สมุนไพรรักษาโรคตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวสร้างรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์ พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสร้างแนวทาง รูปแบบเกษตรภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Sustainable Indigenous Agroforestry Model) ภายใต้ หลักศาสตร์พระราชา ในเรื่องการเข้าใจ การเข้าถึง และการพัฒนา

สรุป

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา พบว่า วิถีเกษตรดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงสู่การตลาดเดิมที่ชาวปาเกอญอทำเกษตรเพื่อยังชีพ โดยปลูกข้าวไร่และทำนาขั้นบันได ปัจจุบันเริ่มปรับตัวสู่การปลูกพืชเพื่อจำหน่ายมากขึ้น ใช้วิธีทำไร่หมุนเวียน โดยเว้นช่วงการเพาะปลูกในพื้นที่เดิม 3 - 5 ปี เพื่อรักษาคุณภาพดิน เป็นแนวทางที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ และยังมีรายได้เสริมจากการหาของป่ามาขาย การจำแนกพันธุ์พืชท้องถิ่นพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอจำแนกได้เป็น 6 กลุ่มตามส่วนของพืชที่ใช้ ได้แก่ รากและหัว, ลำต้น, ใบและยอด, ดอก, ฝักและผล และแยกได้ตามลักษณะพืช (ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย) และแหล่งที่อยู่อาศัย เช่น ในป่า สวน ครัว ริมน้ำ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น ใช้เป็นอาหาร ทั้งสด แปรูป และเป็นอาหารสัตว์ใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรคตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยจากสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรนำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวปาเกอญอในการถ่ายทอดองค์ความรู้ดั้งเดิม ให้เกิดการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นแก่เยาวชนและประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในงานวิจัยรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา สามารถนำไปต่อยอดในเรื่องของการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2565). รายงานสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ประเทศไทย ประจำปี 2565. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- จามรี พระสุนิล. (2562). ย้อนรอยพระบาทที่ยาตรา เรียนรู้สู่ศาสตร์พระราชา. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 36(3), 1 - 38.
- ญาณนันท์ งามศิริ และกาญจนา ธนพคุณ. (2557). ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพืชผักพื้นบ้านใน อำเภอศีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย, การประชุมวิชาการงานเกษตรนครสวรรค์, 12, 158 - 163.

- ดลนภัส กันธะลี. (2558). ความหลากหลายของพืชอาหารและพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านปิตุศิ อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- รัฐศาสตร์ สร้อยมาด. (2556). การปรับตัวทางวัฒนธรรมการผลิตด้านการเกษตรของชาวปกา เกอะญอ ตำบลห้วยบุ่ง อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคหิชนวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วัชระ ศรีเมืองมูล และคณะ. (2564). การใช้วัฒนธรรมกะเหรี่ยงในการต่อรองกบ้นโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 3(1), 87 - 111.
- วิสาชา รามสมภพ. (2546). ผักพื้นบ้านของดีที่ถูกกลืน. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.lib.ru.ac.th/miscell2/?p=2076>.
- สนั่น กันเงิน. (2550). การฟื้นฟูประโยชน์จากพืชผักท้องถิ่นบ้านนอแล ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สาปินะห์ แมงสาโม่ง. (2547). การใช้พืชผักพื้นบ้านเป็นอาหารและยาของชาวบ้าน อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุขสันต์ ทิศนลภาวะ และคณะ (2560). โครงการการเรียนรู้แบบบูรณาการบนฐานชีวิตชุมชนปกาเกอะญอ บ้านแม่เหว่ย ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน งานวิจัยท้องถิ่น (สกว.).
- องค์การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช (อพ.สธ.). (2564). รายงานประจำปีโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.). กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ.
- อภิชาติ ดวงอิสาร, ธวัฒน์ เขตจัตุรัส และดิเรก ถึงฝั่ง. (2563). ศาสตร์พระราชากับการสร้างคามเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, 12(2), 165 - 179.

